

**Pisarstwo Kornelii Dobkiewiczowej.
(Rekonesans badawczy).**

Kornelia Dobkiewiczowa jest autorką wielu, cieszących się nie-
słabnącym zainteresowaniem czytelników, książek dla dzieci i mło-
dzieży. Mimo, iż jest autorka *Miedzianej lampy* znaczącą postacią
śląskiego środowiska literackiego, brak dotychczas pełnego, krytycz-
nego opracowania jej twórczości. Niniejszy szkic jest próbą rekone-
sansu badawczego.

Twórczość autorki *Weżowej królowej* wyróżnia, nie mające pre-
cedensu w literaturze dla dzieci i młodzieży, zainteresowanie kluturą,
dziejami historycznymi i folklorem całego regionu Śląska.
Można w pisarstwie Dobkiewiczowej, jak zauważa Krystyna Heska-
Kwaśniewicz wydzielić dwa nurty: etnograficzny i historyczny¹.
Odpowiada temu podziałowi predylekcja w zakresie doboru gatunków.
W nurcie etnograficznym mieszczą się literackie opracowania baśni,
legend, podań i opowieści ludowych, zaś nurt historyczny reprezen-
tują powieści, budowane w oparciu o tradycyjne schematy walter-
scotowskich romansów historycznych². W dziale tym nie mieści się je-
dynie debiutancka, popularnonaukowa książka pt. *W Grodach Sło-
wian śląskich* (1954 r., wyd. II 1966-popr. uzup.), która jest próbą
ukonstytuowania nowego, pogranicznego gatunku w literaturze dla
młodzieży, jednoczącego w sobie cechy rozprawy naukowej i zbele-
tryzowanej powieści, przy zachowaniu względnej niezależności obu
poziomów tekstu. Choć ten eksperyment formalny zyskał raczej ne-
gatywną ocenę krytyki³ dla badacza twórczości autorki *Śleżanskiej le-
gendy* jest powieść przykładem niekonwencjonalnego potraktowania
naukowo-folklorystycznego tworzywa w literaturze młodego odbiorcy
i świadectwem narodzin warsztatu twórczego. Znamionną cechą pi-
sarstwa Dobkiewiczowej jest wierność wobec realiów obyczajowych,
historycznych i wątków ludowych będąca dla autorki *Znaku nad
Czarnym jeziorem* podstawą pisarskiego z nich „użytku”.

Nurt „etnograficzny”

W rozważaniach nad pisarstwem Dobkiewiczowej, istotne wydaje
się podkreślenie ścisłego związku między naukowymi zainteresowa-
niami autorki kulturą ludową (szczególnie kulturą Śląska) a twór-
czością literacką.

Zauroczenie folklorem regionu śląskiego wywołało (jeszcze w o-
kresie studiów uniwersyteckich) lektura zbioru *Pieśni ludu śląskiego*,
zebranych i opracowanych przez Juliusza Rogera a wydanych dru-
kiem w 1862 roku we Wrocławiu. Wtedy to, jak wspomina autorka.

„Śląskie pieśni ludowe zainteresowały mnie niezwykle silnie jako teksty literackie utworzone przez zbiorowy geniusz poetycki ludu, który przez długie wieki żył i rozwijał się z dala od szkół i drukowania słowa...⁴”

Zainteresowaniu temu pozostała Dobkiewiczowa wierna. Uczestniczyła w pracach ówczesnego Instytutu Śląskiego, brała udział (jako asystent w Zakładzie Badania Tekstów Ludowych), w Akcji Zbierania Folkloru, a w 1950 roku uzyskała doktorat na podstawie pracy pt.: „Staropolska pieśń kościelna ludu śląskiego”. Pasja zbieracka zdecydowała o charakterze jej twórczości, która jest znaczącym dopełnieniem współczesnych badań folklorystycznych. Na marginesie rodzi się refleksja, iż właśnie takie jak Dobkiewiczowej literackie opracowania tekstów ludowych przywracają je kulturze polskiej. Dzięki literackiej „obróbce” stosunkowo łatwo mogą powrócić do obiegu kulturalnego teksty najczęściej już zapomniane. Zasadą w piśarstwie Dobkiewiczowej jest nie tylko podawanie źródła pochodzenia opracowywanych tekstów ale i dokonywania ze znanstwem selekcja zebranego materiału. Dobkiewiczowa pragnie przekazać młodemu odbiorcy opracowania tekstów autentycznie ludowych, możliwie mało znanych i najwartościowszych w dorobku „zbiorowego geniuszu ludu”. Co więcej pragnie autorka *Szkarłatnego rycerza* przekazać możliwie pełny, usystematyzowany obraz tekstów folklorystycznych zległego regionu Śląska. Baśnie i opowieści zebrane w pięciu zbiorach⁶ są monografią obejmującą tereny Górnego i Dolnego Śląska, Opolszczyzny, Beskidu Śląskiego i Żywieckiego itd. Podobnie usystematyzowany zbiór tworzą podania i legendy o zamkach śląskich zebrane w dwu książkach- *Szkarłatny rycerz* i *Róże w błękitnym polu*. Ciekawą perspektywą badawczą wydaje się określenie relacji zachodzących między książkami autorki *Wężowej królowny* a innymi literackimi opracowaniami baśni i opowieści śląskich. Analiza porównawcza np. baśni i opowieści opracowanych przez Gustawa Morcinka i Kornelię Dobkiewiczową ujawniłaby nie tylko wspólnotę zainteresowań światem wierzeń, legend, tradycji i obyczajów ludu śląskiego obojga autorów, lecz przede wszystkim odmienność ich literackiego opracowania, mimo zewnętrznego podobieństwa. Inną perspektywę badawczą otwierają rozważania autorki, dotyczące świata baśniowego Śląska, w „Posłowie”. do zbioru baśni pt.: *Wężowa królowna* czytamy: „Świat baśniowy Śląska jest (...) bardzo urozmaicony i bogaty. Pochodzeniem swoim sięga on do wierzeń naszych przodków Słowian zamieszkujących tę ziemię od długiego szeregu wieków. W związku z tym nasuwa dla śląskich autorów możliwość podjęcia próby stworzenia czy może odtworzenia, mitologii Słowian śląskich, tak jak to już uczynił Franciszek Fenikowski w stosunku do mitologii kaszubskiej...⁶”. Pojawia się pytanie — w jakim stopniu autorce w powieściach, zbiorach baśni i legend udało się odtworzyć literacki obraz mitologii Słowian śląskich? Równie inspirująca jest uwaga autorki

Sztolni w Sowich Górach dotycząca powiązań motywów wędrownych występujących w opracowanych przez nią tekstach z wywodzącymi się z mitologii greckiej. Ciekawa okazałaby się zapewne także psychoanalityczna interpretacja baśni śląskich. Proponowane kierunki badań przyczyniły się, zdaniem autorki szkicu nie tylko do lepszego poznania utworów autorki *Doliny śpiewających ptaków* ale co wydaje się również istotne, stałyby się podstawą szerszej refleksji teoretycznej dotyczącej baśni regionalnej w ogóle.

Nurt historyczny

Współczesna powieść historyczna dla młodzieży nie kontynuuje Sienkiewiczowskiej idei „ku pokrzepieniu serc”. Powrót na dawne piastowskie ziemie zrodził dla pisarzy (szczególnie śląskich) obowiązek „przybliżenia Śląska do Polski i Polski do Śląska”, ciągle aktualnym pozostał nakaz świadczenia o niepodważalnej polskości regionu, upowszechniania wiedzy o jego historycznej przeszłości. W powieściach historycznych Kornelii Dobkiewiczowej odnaleźć można wszystkie wyżej wymienione „funkcje”. Większość jej śląskich powieści mówi o dziejach XI-wiecznego Śląska (m. in. *Haftowane trzewiczki*, *Rycerze kamiennego niedźwiedzia*, *Największy skarb*, *Ślązanka legenda*) gdyż ten okres (początki państwowości Polski) historyczny pozwala autorce nie tylko ukazywać przeszłość regionu ale także (jednocześnie) zaświadczyć o jego polskości. Słowiański rodowód, bogactwo folkloru, obszerna literatura przedmiotu i historyczne źródła, na które autorka tak często się powołuje — to p r z e k o n y w a j ą c e a r g u m e n t y. Autorka *Rycerzy kamiennego niedźwiedzia* pragnie zachęcić młodego czytelnika do turystycznej wędrowki po rozległym regionie Śląska. — „Zobaczenia na własne oczy” wykopalisk na Ostrówku w Opolu, śląskich zamków. Pragnie rozbudzić u młodego czytelnika ciekawość własnego kraju i swoiście trudny, współczesny patriotyzm czasów pokoju, wyzwolony z nakazu walki z wrogiem. Głównym zagadnieniem badawczym w rozważaniach nad utworami nurtu historycznego jest określenie stosunku pisarstwa Dobkiewiczowej do tradycji powieści historycznej z adresem młodzieżowym oraz synteza jej dokonań na tle powojennej prozy dla młodzieży o tematyce historycznej. Czy książki autorki *Największego skarbu* są twórczą kontynuacją konwencji powieściowego z adresem młodzieżowym? Opinie krytyków⁸, zgodne są co do tego, iż cechą znamionną pisarstwa Dobkiewiczowej jest odwołanie się do tradycyjnych schematów romansu historycznego. Lektura „klasyków” była, jak się wydaje, nie tylko szkołą stylu dla autorki *Haftowanych trzewiczek* ale podstawą wytworzenia własnego modelu powieści historycznej dla młodego odbiorcy. Świadome odwołanie do tradycji, rezygnacja z nowatorstwa formalnego (wyjątek stanowi pograniczna powieść *W grodach Słowian Śląskich*) wynika z chęci przekazania młodemu czytelnikowi wiedzy o przeszłości historycznej Śląska, kulturze i obyca-

jach przodków Słowian. Ten trudny zamysł autorki nie tylko uprawnia lecz zmusza do sięgnięcia po tradycyjne, sprawdzone wzorce gdyż są one gwarancją zainteresowania czytelnika i zaspokojenia jego potrzeb. Nie chodzi tu o schlebianie gustom czytelników lecz obniżenie wysokiego stopnia trudności, autorka dąży bowiem do maksymalnej zgodności ze stanem wiedzy naukowej na temat dziejów i kultury Śląska. Dążenie to objawia się w zbytnim zagęszczeniu zabiegów archaizacyjnych czy wprost balaście erudycyjnym, który narusza zwartość kompozycji tekstu (np. *Złote jarzmo*). Usterki te równoważy barwność narracji, interesująca struktura fabularna i autentyzm dokumentalny jej powieści. Synteza dokonań autorki *Śięzańskiej legendy* na tle powojennej powieści historycznej wymaga szczegółowych analiz porównawczych utworów o tematyce piastowskiej innych autorów.

I wreszcie ostatnie zagadnienie.

W jakim stopniu twórczość Dobkiewiczowej dla młodzieży jest jej odbiciem kultury literackiej?⁹

Związki z tradycją gatunkową powieści historycznej dla młodzieży w utworach Dobkiewiczowej przejawiają się nie tylko w „skłonności do opierania fabuły na tradycyjnym schemacie romansu historycznego” ale także w archaizacji stylu np:

— Ostreżnice! Już żreją, a lipień się przecie ledwo zaczyna. Baczcie, jak obrodziły!

— Ano baczmy, gospodzinie, baczmy — zaśmiał się Trzpień — bo czczość nadto już żywot ściska. Zdałoby się jakie jadlo dobyć ze sakwy!

Ten dialog Żelka i Trzpienia poprzedzony jest jednak kwestią narratora o mniejszym nasileniu zabiegów archaizacyjnych:

„... Po ziemi siały się gęsto jeżyny i poczynają właśnie dojrzewać w gorącym słońcu długiego lata roku 1017. (podkr. J.S.)¹⁰

Dzięki takiemu zabiegowi autorka „zaprasza” niejako czytelnika do gry — zabawy — jak zdanie — jeżyny dojrzewają w tym roku bardzo wcześnie” — mógł powiedzieć Polak w 1017 roku. Autorka odwołania „tajemnice” warsztatu, ułatwiając zrozumienie tekstu, bez sięgania do objaśnień trudniejszych wyrazów. Kiedy indziej stylizacja języka potęguje humor scen np. w komentarzu narratora dotyczącym zachowania Starzyka „Szpaka” udającego stateczną białogłową:

„Przez cały czas jejmość Katarzyna niezwyčajną u starszych niewiaśc wykazywała ruchliwość i sposobność do wszelkiego zajęcia(...) tak że brat Hiacynt podobnego przykładu niewiaśc zgoła wymienić nie umiał, choć biegle znał niewiaśc, o których się mówi nie tylko w żywotach świętych, lecz także w historii rzymskiej”¹¹.

Humor to częsty gość w powieściach, opowiadaniach i baśniach Dobkiewiczowej. Dążenie do uatrakcyjnienia narracji przejawia się we wplątaniu tekstów pieśni, przyspiewek, przysłów i zwrotów przysłowiowych w tok opowiadania. Szczegółowej analizy wymaga kon-

strukcja bohatera w powieściach Dobkiewiczowej, która ujawni jak się wydaje nową płaszczyznę odwołań i dialogu z tradycją literacką np. postać brata Hiacynta przywodzi na myśl „pobożnych mnichów” Krasickiego, bogdanki i rycerze wydają się kreacjami „sienkiewiczowskimi”. Dopiero jednak szczegółowa analiza pozwoli na określenie jakości tych odwołań i aluzji literackich. Podsumowując wypada stwierdzić, iż twórczość dla dzieci i młodzieży Kornelia Dobkiewiczowa, mimo odwołania do tradycyjnych, sprawdzonych struktur, wypracowała własny, oryginalny styl a to za sprawą wysokiej kultury literackiej. Przeprowadzona w artykule próba rekonesansu badawczego ujawniła potrzebę szczegółowych badań nad twórczością autorki *Doliny śpiewających ptaków*.

BIBLIOGRAFIA — PRZYPISY

- ¹ K. Heska-Kwaśniewicz, *Kornelii Dobkiewiczowej wycieczki w przeszłość*. „Poglądy” 1970 nr 15.
- ² St. Frycie, *O powojennej prozie dla dzieci i młodzieży z tematem historycznym (1945—1970)* „Profile” 1970 nr 8.
- ³ K. Heska-Kwaśniewicz, *Śladami Stowian śląskich*. „Poglądy” 1967 nr 6.
- ⁴ K. Dobkiewiczowa, Posłowie do tejże: *Haftowane trzewiczki*. *Opowieść z dawnej przeszłości*. Katowice, 1958, Wyd. „Śląsk” s. 215.
- ⁵ Mowa tu o „trylogii” — *Miedziana lampa* (1959), *Sztolnia w Sowich Górach* (1963) i *Wężowa królowna* (1964) oraz w wydany w 1971 zbiorze *Zamek nad Czarnym jeziorem* i najnowszym pt.: *Dolina śpiewających ptaków* (1980).
- ⁶ K. Dobkiewiczowa, Posłowie do tejże: *Wężowa królowna*. *Baśnie i opowieści ze Śląska*. Katowice 1964, Wyd. „Śląsk”, s. 159.
- ⁷ G. Marcinek, *Miód w sercu i inne nowele*. „T1 Wyboru dokonał W. Nawrocki Katowice 1966, s. 17.
- ⁸ Mowa o uwagach czynionych na marginesie recenzji książek K. Dobkiewiczowej.
- ⁹ Parafraza pytania Cieślukowskiego w odniesieniu do pisarstwa Przyborskiego.
- ¹⁰ K. Dobkiewiczowa, *Rycerze kamiennego niedźwiedzia*. Warszawa 1962 „Czytelnik”, s. 7.
- ¹¹ K. Dobkiewiczowa, *Haftowane trzewiczki* s. 139.

Z materiałów rękopiśmiennych w zbiorach Biblioteki Śląskiej.